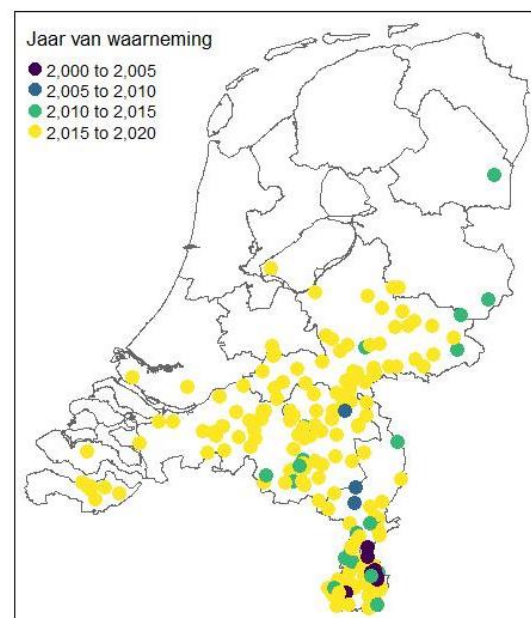

Gestandaardiseerde monitoring teunisbloempijlstaart

Jurriën van Deijk

11-03-2025

De teunisbloempijlstaart (*Proserpinus proserpina*) is één van de twee in Nederland voorkomende nachtvlinders die is opgenomen op de habitatrichtlijn. De teunisbloempijlstaart staat hier opgenomen op bijlage IV. Hierdoor geniet de soort bescherming op Europees niveau. Dit betekent dat elk land eens in de zes jaar moet rapporteren over de Staat van Instandhouding van deze soort (van Deijk, 2018). Dit kan deels op basis van verspreidingsgegevens, maar om iets te kunnen zeggen over aantaltrends is monitoring nodig. De teunisbloempijlstaart breidt zich in Nederland de laatste jaren steeds verder uit. Vanaf 1996 wordt de soort met regelmaat waargenomen (Van Swaay en Hermans 1999), maar tegenwoordig is de soort te vinden in het hele zuidoostelijke deel van Nederland (figuur 1). De gele stippen zijn de waarnemingen die in 2021 zijn gedaan. Waarschijnlijk heeft de snelle uitbreiding te maken met het mobiele karakter van de soort (Lange & Wenzel, 2005), in combinatie met klimaatopwarming. Door dit mobiele karakter is het lastig om aan de hand van een waarneming van een imago vast te stellen of een gebied ook daadwerkelijk geschikt leefgebied vormt voor de soort. Daarnaast worden imago's veel minder vaak waargenomen dan rupsen. In Noctua, het gegevensbestand van de Werkgroep Vlinderfaunistiek en De Vlindertichting zijn 578 betrouwbare waarnemingen van 813 teunisbloempijlstaarten vanaf 2000. 60% van het waargenomen aantal individuen betreft een rups en 35% van de waarnemingen zijn imago's (bron Noctua geraadpleegd op 08-03-2021). De overige waarnemingen zijn zonder stadium ingevoerd.

Figuur 1. Verspreiding van de teunisbloempijlstaart in Nederland. De gele stippen zijn de waarnemingen vanaf 2015.

Afbeelding 1. Een jonge rups (links) op basterdwederik.

Rupsen

De rupsen van de teunisbloempijlstaart zijn actief van juni tot september (Voogd, 2019 en Noctua). In totaal hebben de rupsen 5 vervellingsstadia voordat ze verpoppen. In het eerste stadia zijn de rupsen overdag actief. Ze eten aan de bovenkant van het blad, en bij teunisbloemen van de knop. Ze zijn dan echter nog zeer klein (<1cm). Wanneer de rupsen half volgroeid zijn hebben ze een voorkeur om overdag aan de dunnere stengels te rusten, met de kop verstopt tussen de basis van het blad. Tot het vijfde stadium zitten de rupsen ook overdag op de plant (DAL-CIN, 2012). De jongere, groene rupsen hebben een goede schutkleur. Hun vraat (en uitwerpselen) verraad hun aanwezigheid dan (afbeelding 3) Vanaf de vijfde vervelling verlaten de meeste rupsen de waardplant om een plek te zoeken om te verpoppen (Pittaway). In dit stadium wordt de soort veel waargenomen, omdat ze dan ook overdag wandelend te vinden zijn. Foto's van de rupsen, alsmede de habitat zijn terug te vinden op [onze website](#). De meeste waarnemingen van rupsen uit Nederland worden gedaan vanaf eind juni tot eind juli, met een kleinere piek eind augustus (figuur 2). De piek in augustus komt voornamelijk door rupsen die rondlopen en op zoek zijn naar een plek om te verpoppen, en dus niet meer op de waardplant zitten. Hierdoor zijn dit meer toevalstreffers dan de rupsen eerder in het jaar op de waardplant.

Afbeelding 2. Leefgebied van de teunisbloempijlstaart in de Millingerwaard. Op de linkerplant zitten twee groene rupsen van de teunisbloempijlstaart.

Afbeelding 3. Een rustende jonge rups (aan de bovenkant van de stengel aan de rechterkant) die zijn aanwezigheid verklapt door zijn uitwerpselen op het blad.

Figuur 2. De piek waarin de meeste rupsen van de teunisbloempijlstaart zijn gevonden ligt in juli

Habitat

Als waardplanten worden harig wilgenroosje (*Epilobium hirsutum*), basterdwederik (*Epilobium* spec.), teunisbloem (*Oenothera* spec) en grote kattenstaart (*Lythrum salicaria*) beschreven (Voogd, 2019; Verschoor 2021 in prep.). Al deze waardplanten groeien in ruigtevegetaties. Het harig wilgenroosje en de grote kattenstaart meer in nattere ruigten terwijl de (middelste) teunisbloem meer op kalrijkere en drogere ruigten groeit. De voorkeur van de teunisbloempijlstaart gaat volgens de Voogd (2019) voornamelijk uit naar (harig) wilgenroosje en verschillende soorten basterdwederik. In Nederland zien we dat de meeste waarnemingen die met foto zijn ingevoerd in de NDFF op teunisbloem zitten. Mogelijk speelt een waarnemerseffect hier een rol. Veel van de waardplanten komen in Nederland voor in omgewerkte grond. Dit komt overeen met de begroeiingstypen waar de meeste waarnemingen in Nederland worden gedaan. 525 van de waarnemingen wordt namelijk binnen het bebouwd gebied gedaan. Dit zijn waarschijnlijk voornamelijk waarnemingen in tuinen en braakliggende terreinen. 20% van de waarnemingen is afkomstig uit het agrarisch gebied, waar de waarnemingen voornamelijk van erven/braakliggende terreinen en in sommige gevallen uit bermen kwamen. Dit komt overeen met de habitat die is beschreven door Verschoor (2021).

Afbeelding 4. Een jonge rups van de teunisbloempijlstaart in rust op teunisbloem.

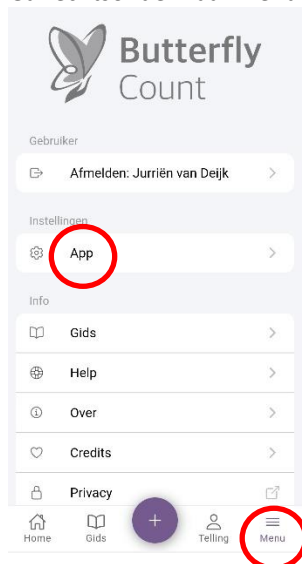
Monitoring

Ga op zoek naar plaatsen waar waardplanten staan. Wanneer je een locatie met waardplanten hebt gevonden zet je de kwartiertelling aan. Hiervoor wordt de app ButterflyCount gebruikt. Deze app houdt de locatie bij die je afleg en de tijd dat je zoekt. Hierdoor is er bekend welke inspanning er is geleverd voor de hoeveelheid rupsen die zijn gevonden. Niks gevonden? Ook dit is waardevolle data. Je kunt op 1 locatie meerdere 15 minuten tellingen uitvoeren. Doe dit in de periode van half juni tot begin augustus, en zoek zowel rupsen van de soort als (vraat) sporen en uitwerpselen. Indien sporen worden gevonden kan je beter zoeken of je de rupsen kan vinden. Op de volgende pagina is een stappenplan uitgewerkt hoe de telling in zijn werk gaat. Kort samengevat:

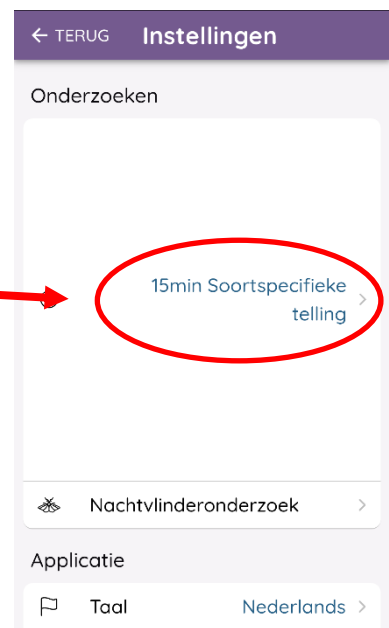
- Doe een soortspecifieke 15 minuten telling
- Kies de soort "teunisbloempijlstaart" zodat we weten welke soort is geteld en maak een foto van een representatief stuk en voeg die toe
- Rups gevonden? Maak een foto van de rups en voeg die toe bij de telling
- Meerdere kwartiertellingen zijn mogelijk

Hieronder wordt stapsgewijs uitgelegd hoe een telling gedaan kan worden.

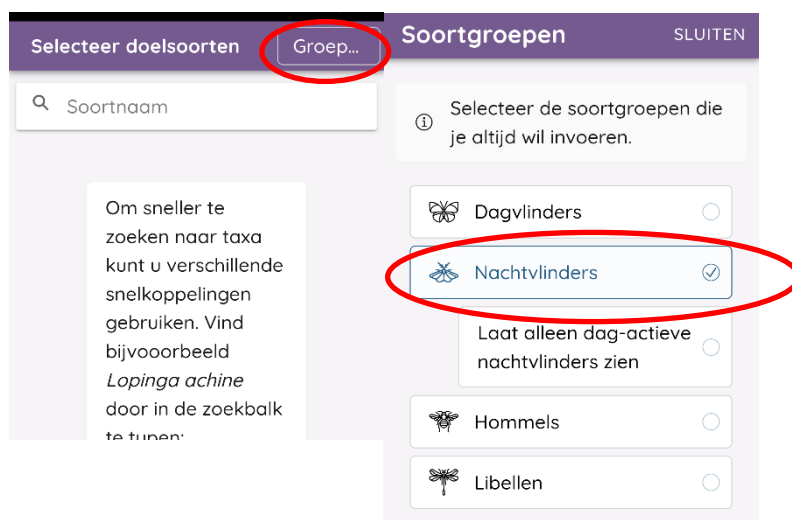
1. Download de app Butterflycount in de [appstore](#) of in de [play store](#).
2. Maak een account en log in
3. Ga rechtsonder naar menu en klik daarna op "app"

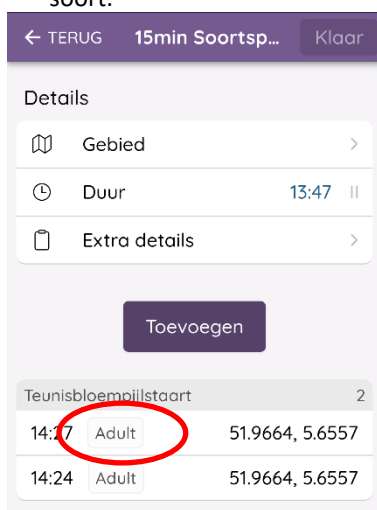
4. Ga naar "Hoofdtelling" en selecteer 15 min Soortspecifieke telling. Dit wil zeggen dat je een kwartierlang slechts 1 soort gaat zoeken, namelijk de teunisbloempijlstaart.

- Start de telling met de witte plus in het paarse rondje. Dan zie je rechts bovenin Groepen – de knop om de soortgroepen te kiezen. Vink hier alleen de Nachtvinders aan.

- Klik rechtsboven op “Sluiten” om terug te gaan.
- Typ daarna de soortnaam in, in dit geval teunisbloempijlstaart. Daarna krijg je meteen het scherm met de details van de telling. Graag een foto van het gebied toevoegen. Je kunt onderin Sensitive aanzetten, wat de waarnemingen vervaagt. Je kunt hier ook het aantal waarnemers aanpassen (onderin het scherm)
- Daarna kan je rechtsboven met de oranje knop starten met de telling.
- De app houdt zelf de route bij die je loopt (onder gebied). Onder duur zie je een klokje van 15 minuten terug tellen naar 0. Zie je een rups? Klik dan op Toevoegen, hij maakt er automatisch een nieuwe locatie aan voor de soort.

- Nu staat de soort in het overzicht. Klik op het knopje Adult. Hier kan je het stadium aanpassen van adult naar rups. Maak ook een foto van de rups en voeg die toe onderin het veld. Nu weten we welk stadium de rups was is en op welke waardplant hij zat. Door op terug te klikken slaat hij alles op.
- Kom je gedurende het kwartier nog een rups tegen? Klik weer op Toevoegen, en verander Adult weer naar Rups.

12. Kwartier voorbij? Of ga je niet meer zoeken? Klik dan op “klaar” rechtsboven in het scherm. Ook als je niks hebt waargenomen willen we je telling hebben.
13. Je ziet dan de telling staan. Je kunt hem meteen uploaden met de oranje knop. . Nu is de telling verzonden en staat hij bij ons in de database. Bedankt!
14. Heb je dat uploaden niet meteen gedaan? Klik rechtsonderin op “telling”. Hier zie je de nog niet geüploade tellingen staan. Klik vervolgens op “upload” achter de telling

Je kunt ook even oefenen. Het programma kan dan eventueel aangeven dat het onderzoeksgebied niet volledig is omdat je nergens hebt gelopen. Geeft niet, gewoon met de Home knop uit de telling gaan (of de terug knop op je telefoon). Bij Telling rechtsonder zie je een niet afgemaakte telling staan, swipe naar links en dan zie je het prullenbakje. Daar kan je hem zo verwijderen. Dat geldt ook voor opgeslagen wel afgemaakte tellingen, zolang je ze niet hebt geüpload.

Literatuur

Pittaway, A.R. 2021. https://tpittaway.tripod.com/sphinx/p_pro.htm. Website visited 14-06-2021

Voogd, J. 2019 Het nachtvlinderboek. Maxcronichtvlinders van Nederland en België, inclusief rupsen. KNNV Uitgeverij Zeist

Van Deijk, J.R. 2018. Een nieuwe standvlinder, de teunisbloempijlstaart. Vlinders 4 2018

Van Swaay en Hermans 1999

DAL-CIN, 2012

Verschoor, G., & Hermans, J. (2020). De Teunisbloempijlstaart (Proserpinus proserpina) in Limburg. *Natuurhistorisch Maandblad*, 109(5), 89-97.

Lange, A.C. & Wenzel, A. (2005). Schmetterlinge der Anhänge II und IV der FFH-Richtlinie in Hessen. Arten des Anhangs IV. Proserpinus proserpina (PALLAS 1772), Nachtkerzenschwärmer. Hessisches Dienstleistungszentrum für Landwirtschaft, Gartenbau und Naturschutz, Kassel.

Hermann, G. & Trautner, J. (2011). Der Nachtkerzenschwärmer Proserpinus proserpina (Pallas, 1772) in der Planungspraxis. Habitate, Phänologie und Erfassungsmethoden einer „unsteten“ Art des Anhangs IV der FFH-Richtlinie. *Naturschutz und Landschaftsplanung* 43(10): 293-300.